

Personnamnarbeid av P.A. Munch. Ved Kristoffer Kruken. Oslo: Novus forlag. 2016. ISBN 978-82-7099-962-3.

Kristoffer Kruken har gjeve ut Munchs namneartiklar frå 1840 og -50-talet, med føreord, innleiing, litteraturliste og register over førenamn, etternamn og stadnamn. Det er vorte ei prydeleg bok på nesten 300 sider. I føreordet blir Munch plassert attmed Aasen som den andre pioneren i norsk personnamngransking. Det er, som Kruken skildrar i innleiinga, ei naturleg og rettkomen plassering. Det var Munch som tok fyrste spadestikket, med artikkelen «Nogle Ord til Overvejelse om vore brugelige Personnavne, og om at holde vore nationale Navne i Agt og Ære» trykt i *Norsk Folke-Kalender* i 1849. Den andre artikkelen, «Fremdeles om Valget af Personsnavne, og Vedligeholdelsen af vore nationale Navne» kom i 1854, ogso i *Norsk Folke-Kalender*. Den tredje og største, «Om Betydningen af vore nationale Navne tilligemed Vink angaaende deres rette Skrivemaade og Udtale», kom i *Norskt Maanedsskrift* i 1857. På same tid publiserte Ivar Aasen to artiklar i *Folkevennen*, i 1854 og 1855, men *Norsk Navnebog* kom ikkje før i 1878. Før ho kom ut, var det Munch som hadde publisert mest om personnamn i Noreg. Men hans produksjon om emnet kom ikkje i bokform, og artiklane var mindre tilgjengelege enn Aasens bok var.

Munch døydde ung, allereie i 1863, han var verksam på utruleg mange felt. Det kan vera grunnane til at hans innsats som namnegranskar ikkje har vorte løft fram i særleg grad før no. Aasen ønskte seg rett nok den «utførlige Afhandling (...) udgiven som en Bog for sig selv, for at den kunde blive mere bekjendt og udbredt iblandt Folket» allereie i 1878, i fortalen til *Norsk Navnebog*. Det tok lang tid før ynskjet var oppfylt. Kruken fortel i innleiinga (s. 14 f.) at artikkelen frå 1857 vart trykt i Munchs *Samlede Afhandlinger* i 1876, men diverre med lakuner. Same året vart det ogso trykt ein sterkt forkorta versjon i *Nordisk Månedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning*. Ei heil og grundig nytgåve av «den utførlige Afhandling» får me fyrst no, 159 år etter ho kom ut og 138 år etter Aasen ynskte seg ei slik. Dei to artiklane frå *Norsk Folke-Kalender* har ikkje vore opptrykte før no. Kruken tek dei med for å gjera Munch tilgjengeleg «på line med Aasen», og gje han att hans «sjølvsagde plass i faghistoria». Det er nyttig å ha alle tre artiklane i samanheng.

I innleiinga greier Kruken ut om innhaldet i artiklane, særleg den lengste, som blir samanlikna både med Förstemanns *Altdeutsches namenbuch*, som har vore mønstergjevande for Munchs arbeid, og med Aasens namnebok som kom seinare, og som i sin tur bygde mellom anna på Munch. Men Aasen var meir oppteken av samtidsbruken (dvs. 1700- og 1800-tals namnebruk) enn Munch. Munch gjev større plass til den norrøne namneskatten, og han jamfører systematisk nordiske namn med namna i andre germanske språk. Kruken framhevar Munchs pionerinnsats: «Dette utsynet er eineståande i faglitteraturen og framleis umåteleg nyttig for å spore germansk namnevandring på kryss og tvers i Europa» (s. 11). Han nemner Munchs mishagsytringar om sjølvgjorde namn, men syner ogso at Munch samstundes set på prent over hundre uheimla eller jamførande namn som han sjølv er opphavsmann til. Det kan verka paradoksalt, men desse er sette inn for å visa korleis dei vestgermanske namna ville ha sett ut i norrønt (s. 11 f.). Munch har ogso tilrådd det som vart vanleg praksis seinare, ein skrivemåte nærare norrønt som overbygning over skiftande dialektformer. «Det forstaar sig, at disse forvanskede Former bør give Plads for de rette» (s. 90). Allereie i den fyrste artikkelen, frå 1849, har han ei lita liste over «Exempler paa nationale Navne, der endnu hos os ere brugelige, og som Enhver kunde være bekendt af at give sine Børn» (s. 32). Her er ei rad med det som no er kjende og vanlege namn, og nokre mindre vanlege (som *Rolleif* og *Stigand*). Me ser at Munch brukar <ð> for <þ> og Th- for <Þ>.

Vidare i innleiinga står det om opptrykk (av 1857-artikkelen), om typografi og utgjevingsprinsipp, og om registera. Prinsipielt gjev Kruken att tekstene etter originalen. Men sidan originalen er i fraktur, seier det seg sjølv at det må gjerast grafiske tilpassingar. I frakturtekst er det vanleg at ord og namn frå latin, romanske språk, islandsk, norrønt og andre eldre germanske språk står attgjevne i antikva. No når teksten er i antikva, kan ikkje fraktur brukast til markering. I staden er det brukt kursiv. Kjennskapen til fraktur har stilt og umerkeleg kvorve i det norske språksamfunnet, ikkje berre i ålmenta, men ogso i akademiske miljø. No finst det berre reminisensar i somme avishovud. At Munchs arbeid no er tilgjengeleg med moderne typar, er ein stor lette for granskarar, studentar og den interesserte ålmenta. Kruken har ogso

retta openberre trykkfeil, fylt ut uheile parentesar og hermeteikn, og justert bruken av stor og liten þ, med <Þ> i namn og <þ> i andre ord. Sidetal frå originalutgåva er attgjevne i margen, og Munchs fotnotar er sette inn i teksten med lita skrift og merkte med skråstrek og stjerne.

Krukens eigne fotnotar, 279 i talet, inneheld eit heilt leksikon av opplysningar om personar, stader, bøker, segner, historiske hendingar, i det heile alt som trengst for å få fullt utbyte av Munchs tekst. Munch refererer heile vegen til historie og litteratur, både nordisk og europeisk, til verk og personar, både historiske og oppdikta. Og han har stor tiltru til lesarane sine: «Flere af Kalenderens Læsere kjende maaskee det smukke Sagn om Kong Frodes Turner **Fenja** og **Menja**» (s. 25). Det kan ein ikkje rekna med at moderne lesarar gjer. Unge studentar har knapt høyrte om Snorre Sturlason (note 2), langt mindre om Esaias Tegnér (note 4). Kruken forklarar kven dei var, når dei levde, og kva dei skreiv. Han fortel òg kva ei kyrkjebok er for noko (note 17), og kvar landskapet Lodomirien er i verda (note 265). Det fyldige noteapparatet er til heilt uvurderleg hjelp og nytte. Ved sida av den moderne typografien tener det i høg grad til å tilgjengeleggjera Munch for dagens lesarar.

Her er det ikkje plass til å gå inn på artikkelane, ein får heller seia «tak og les!» For det er forvitneleg lesnad. Det store utsynet over nordiske namn jamført med andre germanske namn er interessant og spennande, skrive med stor lærdom og stor formidlingsglede. Det er fantastisk å sjå kor breidt orientert Munch var, og korleis han jamfører, samanliknar, dreg trådar og strør ut anekdotar. Han nøler han ikkje med å fella verdidommar, og brukar uttrykk som «Uhyrer og Misfostre» (s. 42), og «complet Kaudervelsk» (s. 130). Han oppdreg både høg og låg når høvet er der: «Vi gribe her Lejligheden til at gjøre vore Læsere opmerksomme herpaa, og bede alle dem, der beskjeftige sig med svensk Historieskrivning, om herefter at lade den ædle Marsk beholde sit rette Navn» (s. 208). Stilen og språket er kulturhistorie i seg sjølv, men det er ògso innhald som tydeleg viser tidsavstanden, til dømes når Munch skriv om «den her endnu almindeligt herskende, og vist somofftest i Utide og uden trængende Nødvendighed benyttede Hjemmedaabsfrihed» (s. 46). Det var den gongen, og ikkje no. Derimot er det andre ting som ikkje endrar seg, som namnejåleri: «Exemp-

ler paa slig Affektation kunne paavises ligefra de eldste Tider», og Munch brukar ein gamal grekar som døme på det same (s. 37).

Krukens utgåve av Munchs namneartiklar er ei svært interessant og leseverdige bok. Det er ogso ei vakker bok, med stive permar og behagelig typografi og papirkvalitet. Det er få, nesten ingen trykkfeil. Men kunstnaren heitte Knud Bergslien, ikkje Berglien utan <s>, som det står i biletteksten på side 12. Elles brukar Kruken nøytrumsordet *sagn* i note 2 og seinare i noteapparatet. Det vanlege i nynorsk har vore, og er vel enno, hokjønnsordet *segn*. Men dette er petitessar. Kruken vonar (i foreordet) at utgåva skal tena Munch til ære og gagna fagmiljøet og andre interesserte. Det er all grunn til å tru at denne vona er og blir oppfylt. Alle med interesse for namn, namneskikk og namnegransking spesielt, og for kulturhistorie generelt, vil ha gagn og glede av dette verket.

Gudlaug Nedrelid

Søndeled og Risør historielag: Stedsnavn i Risør kommune. Risør: Søndeled og Risør historielag, 2017. 457 sider, illustrert. ISBN 978-82-990967-9-9

Virkelig ei praktbok av ei navnebok, og uvanlig innholdsrik og faglig solid! En slik karakteristik passer denne stedsnavn-boka som Søndeled og Risør historielag har gitt ut. Den er resultat av et innsamlingsarbeid som for alvor begynte i 1996. I forordet kan vi lese at det da ble organisert en komite som skulle sørge for djupinnsamling av stedsnavn i alle deler av Risør kommune, som ligger lengst øst i Aust-Agder fylke. Kommunen har et areal på 192 km² og består av tidligere Søndeled herred pluss Risør by. Totalt har boka med over 10 000 navneforekomster, nøyaktig stedfestet på vakre, detaljerte kartbilag. Navnelistene som følger etter, har opplysninger om både objektstype og lokal uttale i form av enkel, leservennlig lydskrift. Dessuten inneholder boka tradisjonsstoff om navnene og en mengde kulturhistoriske opplysninger. Boka er rikt illustrert med fine fargebilder, og slik at svært mange navnebærere er blitt fotografisk dokumentert. Historiske bilder finner vi også her og der.